

ÁMIWDARYA DELTASI QISQASHA FIZ-GEOGRAFIYALIQ SIPATLAMASI

Ochilova Mohira Òrozbay qizi

Qaraqalpaq Ma'mleketlik Universiteti magistranti

Jumabayev Rasulbek Farxod ògli

Qaraqalpaq Ma'mleketlik Universiteti doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13763120>

Ámiwdáryanıń jaǵaları hár qıylı tik jarlıqlar hám qumlıqlı tegis jerlerden turadı. Yanvar ayınıń ortasha temperaturası - 7,5°C, ayırım orınlarda 29-31°C, ayırım orınlarda-42°C,- ǵa jetedi. Jaz ayları júdá qurǵaq ıssı boladı. Ortasha iyul ayınıń temperaturası +26°C. Jıllıq túsetuǵın ıǵallıq 70-110 mm. Qar 25-30 kúndey erimey jatadı. Ayırım jıllarda qar jawmaydı. Ayırım qıstıń qattı suwıq jıllarında jer 50sm hám onnan da kóbirek tońlaydı. Samal barlıq waqıtta esip turadı. Klimatı qurǵaq klimat.

Ámiwdáryanıń suw tarmaqları, Ámiwdáryanıń negizgi ańǵarı, jasalma kanallar, kóller, góne kanallar. Burınǵı kanallardan házir tek Aqdarya qaldı, al Rawshan bolsa jasalma kanalǵa aylandı. Ámiwdáryanıń deltasında ılaylı jerler, tegislikler, taqırlar, kebirli jerler ushırasadı. Ósimligi toǵaylıq hám galofitli.

Ámiwdárya deltasınıń haywanlarınan kóbirek shoshqa, shaǵal, túlki, laska, xorek, sasıq gúzen, porsıq, jabayı pıshıq, kemiriwshilerden tıshqan, ondatr ushırasadı. Quslardan 231 tur qus (Salixbaev, 1959, Abdreymov,1971). Deltada 40 túrli balıq jasaǵan. Olardıń ishinen awlanatuǵını aq shabaq, sazan, kók moyın aq amur, aq amur, jerex, sudak, ılaqa, aq amur, Jılanbas h.t.b. suyretilip júriwshilerden suw jılanı, jerde hám suwda júretinlerden qurbaqalar bar.

Ámiwdáryanıń basseyininde zooplanktonlar keń taralǵan, olardan omırtqasız haywanlardan-kolovratkanıń 8-túri, vetvistousie-6 túri, eskek ayaqlılardıń-10 túri, rakushkovıardıń, mezidlerdiń túrleri ushırasadı. Zooplanktonnıń ulıwma sanı 50 mıń dana. Usınıń ishinen 95,9%-ti eskek ayaqlılardıń tuwra keledi. (Aynazarov, 1972).

Zoobentos-58 turdi quraydı, bular 11 sistemikalıq gruppanı quraydı. Zoobentoslar jıldıń máwsimine qarap ózgeredi. Bulardıń ishinen kóbirek ushırasatuǵını xironomidler bolıp esaplanadı. Zoobentoslardıń ortasha jiyiligi 288 ekz/m², onıń biomassası 1209 mg/m². Balıq xojalıǵın rawajlandırıwǵa kóldegi tábiyiy balıqtıń awqatlıq zatı júdá az.

Balıqshılıq xojalıqlardaǵı suw saqlaǵıshında tómendegi túr balıqlar tirishilk etedi. Bulardan aq shabaq, aq amur, sazan, koras, krasnoperka, jerex, Jılanbas, aq amur, tolstolobik, jılan balıq, sudak, chexon, ılaqa, shemaya h.t.b.

Keyingi jılları suw saqlaǵıstıń balıqların, sırttan ákelingen balıqlar menen kóbeytilip atr. 2021 jılı awlanatuǵın balıqlardan kóbirek sazan, aq amur krasnoperka balıqları ushırastı. Bizin izertlegen dáwirimizde balıqlardıń hám basqada omırtqasız haywanlardıń kesellikler sebepli qırılǵanlıǵı sezilgen jok.

Balıqshılıq xojalıqlardaǵı suw hawızleri balıqlardıń uwıldırıq shashıwı ushın jaqsı sharayatlar bar, bulardan jılanbas, sazan, aq amur, aq shabaq, koras balıqlarınıń mayda shabaqları júdá kóplep ushırasadı. Suw saqlaǵıshında balıq jewshi quslardan súngigir, úyrek, shaǵalalar h.t.b. quslar ushırasadı. Suw saqlaǵıshında tiykarınan kóldi suwlandırıw júdá jaman júrgiziledi.

Suw saqlaǵıshına hár jılı balıqtıń túrlerin, sapasın jaqsılaw ushın qoldan ósirip, balıq shabaqların jiberip turadı. Karp, sazan, tolstolobik balıqlarınıń mayda shabaqın jiberdi. Suw

saqlagishini usunday ahmiyetin esapqa ala o'tirip, baliq awlaw, qamis tayarlaw ham eginlerdi suwgarıw usağan jumislardı kóremiz. Suw saqlagishına hár jılı belgili deńgeyinen tómen túsirmey suw berip turıw kerek. Ámiwdáryanıń deltasındaǵı suw saqlagish baliq ósiriwde eń qolaylı dushshı suwlı suwsaqlagishlardan biri bolıp tabıladı.

References:

1. Өзбекстан Республикасы Президенти Ш. МИРЗИЁЕВ «Балықшылық тармағын жедел раўажландырыўға тийисли қосымша ис-илажлар туўрысында» Ташкент ш., 2018 жыл 6 апрель, ПҚ-3657-санлы қарары Lex.uz
2. Еркин Қарақалпақстан 4-май 2017 жыл, №57-58 (19988) «Балықшылық тармағын басқарыў системасын жетилистириў илажлары ҳаққында» ғы қарары
3. Уразбаев А.Н. 1970. К изучению цикла развития *Bothriocephalus gowkongensis* Yeh, 1955 в условиях низовьев Амударьи. Тезисы докл. конф. «Биол. осн. рыбн хоз-ва Ср. Азии и Каз-на», Балхаш.
4. Уразбаев А.Н. 1973. Паразиты рыб в прудах Каракалпакии. Автореф. кан. дисс. Ташкент.
5. www.ziyonet.uz
6. www.edu.uz